

LAUREN SLATER

CUTIA LUI SKINNER

Mari experimente psihologice
ale secolului XX

Traducere din limba engleză de
ELENA MACOVICIUC

LITERA
București
2020

Copyright © 2004 Lauren Slater
Toate drepturile rezervate

INTROSPETIV®

Introspectiv este parte a Grupului Editorial Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel. 021 319 6390; 031 425 1619; 0752 548 372

Cutia lui Skinner
Mari experimente psihologice ale secolului XX
Lauren Slater

Copyright © 2020 Grup Media Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Traducere din limba engleză de
Elena Macoviciuc

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactori: Carmen Vasile, Sabrina Florescu
Corector: Dorina Lipan
Copertă: Flori Zahiu
Tehnoredactare și prepress: Ana Vârtosu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SLATER, LAUREN

Cutia lui Skinner: mari experimente psihologice
ale secolului XX / Lauren Slater; trad. din lb. engleză
de Elena Macoviciuc. – București: Litera, 2020

ISBN 978-606-33-4695-8

I. Macoviciuc, Elena (trad.)

159.9

Notă: Multe dintre numele din această carte au fost schimbată,
pentru a proteja intimitatea unumitor persoane.

CUPRINS

<i>Mulțumiri</i>	7
<i>Introducere</i>	9
1. Deschiderea cutiei lui Skinner <i>Cursa cu şobolani a lui B.F. Skinner</i>	15
2. Camera obscură <i>Stanley Milgram şi supunerea faţă de autoritate</i>	48
3. Despre cum să fii sănătos în locuri nebune <i>Experimentarea cu diagnosticul psihiatric</i>	93
4. În cazul puțin probabil al unei amerizări <i>Manualul de dresaj al lui Darley și Latané – o abordare în cinci etape</i>	133
5. Liniștirea minții <i>Experimentele lui Leon Festinger</i>	159
6. Iubire de maimuță <i>Primatele lui Harry Harlow</i>	185
7. Parcul Şobolanilor <i>Experimentul dependenței radicale</i>	216

8. Pierduți în mall	
<i>Experimentul amintirii false</i>	250
9. Memorie Inc.	
<i>Experimentul lui Eric Kandel cu melcul de mare</i>	281
10. Tăiat	
<i>Cele mai radicale leacuri ale minții din acest secol</i>	307
<i>Concluzie</i>	341
<i>Note</i>	351

*În memoria psihologului și profesorului
Sigmund Koch, mentor, prieten*

MULȚUMIRI

Editoarea mea, Angela von der Lippe, a fost o sursă de umor, sprijin, idei și inspirație pentru această carte. Kim Witherspoon a îndrăgit acest proiect, ceea ce mi-a dat încredere. Tina Polhman, care a lucrat la Vintage, mi-a sugerat această idee, aşa că-i mulțumesc pentru etiologia volumului. Mulțumiri speciale lui Thomas Blass, Lee Ross, David Karp, Andrei Milgram, lui James Harlow, Jack Rosenhan, Florence Keller, familiei Santo, lui Julie Vargas, Alan Elms, Eric Kandel și Elizabeth Loftus. Lui Charlie Newitz și soției sale Sasha, ambele pseudonime, pentru a le proteja intimitatea, și lui Joshua Chaffin și Jacob Plumfield, tot pseudonime, pentru că mi-au oferit informații valoroase și au fost curajoși în împărtășirea propriilor povești. Angajaților de la diverse spitale, care au avut grija de pseudosimptomele mele, au fost atenți și mi-au dat încredere în compasiunea care-i hrănește pe mulți dintre psihiatrii de azi. Harold Sacheim a acceptat un interviu foarte lung, în care a vorbit despre câteva dintre cele mai promițătoare tratamente ale viitorului. Îi sunt recunoscătoare. Ian Parker a fost esențial pentru modul în care am

Prin urmare, să scriu despre aceste experimente a fost un exercițiu ce a ținut și de știință, și de artă. Mi-a oferit șansa de a învăța despre rezultate, în timp ce am studiat personalitățile celor care au ales, din diverse motive, să investigheze setul de evenimente ce i-a dus la datele lor finale. Apoi, am observat cum aceste informații le-au influențat viitorul și trecutul, cum le-au folosit sau cum au eșuat în a le folosi. Mai presus de orice, această carte a fost o ocazie să mă întorc în trecut și să mă gândesc la viitor. Ce urmează în secolul XXI? Am o idee vagă. Între timp, clopoțelul lui Pavlov sună. Chiar acum, chirurgii ne scormonesc prin cirelere crenelate. Suntem condiționați, dezvăluitori, eliberați și considerați responsabili. Cineva strigă un ordin. Îl ascultăm sau nu. Acum, întoarceți pagina!

1

Deschiderea cutiei lui Skinner

CURSA CU ȘOBOLANI A LUI B.F. SKINNER

Burrhus Frederic Skinner, principalul reprezentant al neo-behaviorismului din America, s-a născut în 1904 și a murit în 1990. Este cunoscut în domeniul psihologiei pentru faimoasele sale experimente cu animale, prin care a demonstrat puterea recompenselor și a întăririi în conturarea comportamentului. Folosind mâncare, pârghii și alte semnale de mediu, Skinner a demonstrat că reacțiile ce par a fi autonome sunt de fapt influențate și, prin asta, a pus sub semnul întrebării noțiunea de liber-arbitru. Skinner și-a petrecut o mare parte a carierei științifice studiind și perfecționând ceea ce a denumit condiționare operantă – felurile în care oamenii pot să-i dreseze pe alții oameni și animalele să îndeplinească mai multe sarcini și să capete abilități prin întărire pozitivă.

Skinner a susținut că mintea, sau ceea ce era numit pe atunci mentalism, era irelevantă, chiar inexistentă, și că ar trebui ca psihologia să se concentreze numai pe comportamentele ce pot fi măsurate concret. Viziunea lui era să construiască o comunitate globală în care guvernul să fie format din psihologi behavioriști care să-i condiționeze sau să-i dreseze pe cetăteni în a deveni grupuri de roboți benevoli. Dintre toți psihologii secolului XX, experimentele sale

Respecți conchuziile la care a ajuns privind natura mecanică a bărbaților și femeilor sunt probabil cele mai criticate, dar se dovedesc în mod constant relevante pentru era din ce în ce mai tehnologică în care trăim.

Deci poate că asta e povestea. Avem un bărbat pe nume Skinner („Jupitorul“), un nume urât, oricum l-a privi, un nume cu un cuțit în el, cu imaginea unui pește jupuit care se zbate pe ponton, cu inima abia vizibilă prin mantia de mușchi. Dacă le spui numele „Skinner“ unui grup de douăzeci de oameni cu studii universitare, cei mai mulți îți vor răspunde cu un adjecțiv precum „malefic“. Știu că aşa e, pentru că am făcut acest experiment. Și totuși, în 1971, săptămânalul *Time* l-a numit cel mai influent psiholog în viață, iar un sondaj din 1975 l-a identificat drept cel mai cunoscut om de știință din Statele Unite. Experimentele lui sunt încă extrem de respectate.

De unde toată această infamie? Iată de unde. În anii 1960, Skinner i-a acordat un interviu biografului Richard I. Evans, în care a recunoscut deschis că eforturile sale din domeniul ingineriei sociale au avut implicații pentru fascism și pot fi folosite în scopuri totalitare. Se spune că Skinner nu a vrut altceva decât să modeleze – acesta fiind cuvântul de bază aici – comportamentul oamenilor expuși unor aparate, cutii, butoane și programe stricte de întărire, pentru ca, sub ghidarea lui, orice urmă de umanitate să dispară. Legenda spune că a construit o cutie pentru bebeluși, în care ar fi ținut-o pe fiica lui, Deborah, vreme de douăzeci de ani, pentru a o dresa, înregistrându-i progresele. Legenda mai spune

Deschiderea cutiei lui Skinner

și că ea avea treizeci și unu de ani când l-a dat în judecată, dar a pierdut procesul, și apoi s-a sinucis, într-o popicărie din Billings, Montana. Din toate acestea, nimic nu e adevărat și totuși mitul persistă. De ce? Oare ce anume ne sperie atât de mult la Skinner?

Dacă scrieți „B.F. Skinner“ în motorul de căutare, vă vor apărea mii de rezultate, printre care site-ul unui tată revoltat care-l învinovătea pentru că omorâse un copil nevinovat, un site cu un craniu și Ayn Rand, care scrie: „Skinner e atât de obsedat de ura față de mintea și virtuțile omului, o ură foarte intensă și acaparatoare, încât se consumă pe ea însăși, iar în final nu mai rămân în urmă decât cenușă gri și cățiva cărbuni“; un fel de pomenire pentru Deborah, care se presupune că a murit în anii 1980: „Deborah, suntem alături de tine“. Iar apoi, e un link mic și roșu pe care scrie: „Pentru Deborah Skinner, apăsați aici“. Asta am și făcut. A apărut poza unei femei de vîrstă mijlocie, cu păr săten. Sub poza scria că ea era Deborah Skinner, că sinuciderea ei era un mit, iar ea trăia și era bine.

Mituri. Legende. Povești. Basme. Care este adevărata moștenire a lui Skinner? Poate că provocarea înțelegerii experimentelor lui va fi, în primul rând, una de tip discriminator, prin separarea conținutului de controverse. Psihologul și istoricul John A. Mills scrie: „Skinner a fost un mister învăluit într-o ghicitoare învăluită într-o enigmă“.

M-am hotărât să iau taurul de coarne.

S-a născut în 1904, atâta lucru e sigur. Însă, cu excepția acestui adevăr, nu găsesc decât o pânză de contradicții.

A fost unul dintre principalii behavioriști ai Americii, un bărbat rigid, care dormea într-un cubicul de culoare galben-aprins din Japonia, denumit *beddoe*, și care nu putea lucra decât dacă biroul lui era dezordonat. Despre el însuși spunea: „Este incredibil câte accidente banale au produs o schimbare... Nu cred că viața mea a fost planificată în nici un moment“. Însă adeseori scria și că se simțea ca un Dumnezeu și ca „un fel de salvator al omenirii“.

Pe când studia la Harvard, a întâlnit și s-a îndrăgostit de o femeie pe nume Yvonne, care mai târziu i-a devenit soție. Îi și văd vinerea seara, conducând către lacul Gull din Monhegan, într-o decapotabilă neagră și cu muzică jazz la radio. Odată ajunși acolo, sedezbrăcau și făceau baie goi... apa sălcie pe corpurile lor... noaptea rece în aer... luna ca o gaură tăiată în cer. Citesc într-un document prăfuit, din subsolul unei biblioteci, că, după sesiunile de dresaj, lua porumbeii din colivii și-i ținea în mâna lui mare, mânghindu-le capetele cu arătătorul.

Am fost foarte surprinsă aflând că, înainte să meargă la Harvard, în 1928, ca să studieze psihologia, voia să devină scriitor și-și petrecuse ultimele 18 luni închis în mansarda mamei lui, scriind proză lirică. Nu mi-e foarte clar cum a trecut de la proza lirică la cronometrarea întăririlor, cum poate cineva să facă o schimbare atât de bruscă. Skinner scrie că, atunci când avea în jur de douăzeci și trei de ani, a dat peste un articol al lui H.G. Wells în săptămânalul dumineacă *The New York Times Magazine*, în care acesta scria că, dacă ar fi fost să aleagă între ocazia de a-l salva pe

Deschiderea cutiei lui Skinner

Ivan Pavlov și cea de a-l salva pe George Bernard Shaw, l-ar fi ales pe Pavlov, pentru că știința e mai izbăvitoare decât arta.

Într-adevăr, lumea avea nevoie de izbăvire. Marele Război se terminase în urmă cu un deceniu. Soldații afectați încă sufereau din cauza flashbackurilor și a depresiei; azilurile erau pline; era nevoie urgentă de un fel de schemă de tratament. Când Skinner a mers la Harvard ca student masterand, schema era formată, în mare parte, din psihanaliză. Toată lumea, de peste tot, stătea întinsă pe canapele de piele și fiecare pescuia detaliu efemere din trecutul propriu. Freud făcea legea, împreună cu venerabilul William James, care scrisese *The Varieties of Religious Experience* [Diversitatea experienței religioase], un text despre stările sufletului introspectiv, fără o singură ecuație în el. Asta era, de fapt, starea psihologiei când Skinner a intrat în acest domeniu. Era un câmp nelimitat ce avea mai multe în comun cu filosofia decât cu fiziolgia. O întrebare principală tipică în acest domeniu ar putea să fie: „Ce anume din noi vede, simte și gândește în fiecare clipă cât suntem treji, dispare temporar când dormim și dispare instant când murim?“

Introspecție. Mentalism. Aceștia erau tropii în care a păsit Skinner, un Tânăr subțire, cu părul dat pe spate cu ceară. Avea ochi de un albastru feroce. Scria că voia să schimbe ceva, să simtă lucruri palpabile în mâini și în inimă. Prins între Primul Război Mondial și unul viitor, care urma să izbucnească în curând, e posibil ca Skinner să fi simțit – deși probabil că el ar fi respins un astfel de

cuvânt frivol – nevoia de acțiune, de intervenții și rezultate ce puteau fi turnate în bronz, fiecare, precum gloanțele.

Prin urmare, a evitat orice era „moale“. A început la cursul de fiziologie al lui Hudson Hoagland, unde a studiat reflexele broaștelor. A împuns pielea întinsă a coapsei unei broaște și a măsurat cât de departe și de sus sărea micul animal. Mâinile îi miroseau ca o mlaștină și era plin de energie.

Într-o zi, la începutul carierei sale la Harvard, Skinner a descoperit atelierul din sala Emerson. A văzut mai multe instrumente, bucăți de tinichea roșie, dălti, cuie și piulițe în cutii de țigări Salisbury. Îmi imaginez că mâinile au început să-l mănânce atunci. Voia să realizeze ceva mare și mereu fusese îndemnătic, folosind cu precizie foarfeca și fierastrăul. Așa încât acolo, în acel atelier mic, Skinner a început să-și construiască faimoasele cutii din fire de sârmă, cuie ruginite și diverse bucăți înnegrite.

Știa oare ce anume construia și intuia efectele uriașe pe care acest lucru urma să le aibă asupra psihologiei americane? Avea o viziune pe care voia să-o materializeze sau, pur și simplu, urma ghiontul liric al poeziei tinichelei și sărmei, pentru că, la final, să fie și el surprins de rezultat? O cutie pusă în funcțiune cu aer comprimat, un mecanism silențios de eliberare, numai dispozitive și harnășamente. Cutia, de altfel un obiect comun, precum scările, oglinzile sau pisicile negre, a căptătat dintr-o dată o strălucire densă.

Skinner scria despre această perioadă: „Am început să devin imposibil de entuziast. Tot ce atingeam sugera lucruri noi și promițătoare pe care le puteam face“.

Noaptea, târziu, în camerele lui închiriate, Skinner îi citea pe Pavlov, căruia îi datorează enorm, și pe Watson, căruia îi datorează mai puțin, însă care a fost la fel de important. Pavlov, marele om de știință rus, trăise, practic, în laboratorul său, atât de dedicat era muncii pe care o făcea. Își petrecuse ani întregi studiind glandele salivare ale îndrăgiților săi câini. Descoperise că glanda salivară putea fi condiționată să saliveze la auzul unui clopoțel. Lui Skinner i-a plăcut această idee, dar a vrut să meargă dincolo de mica membrană mucoasă, a vrut întregul organism. Ce poezie putea să existe în salivă?

Pavlov descoperise așa-numita condiționare clasică. Astă înseamnă că o persoană poate lua un reflex animal ce există deja, precum clipitul ori salivarea, și să-l condiționeze să aibă loc ca reacție la un nou stimул. Astfel a apărut famosul clopoțel, care era un stimул și pe care câinii lui Pavlov au învățat să-l asocieze cu mâncarea, salivând când îl auzeau. Poate că nouă nu ni se pare o descoperire importantă, însă, în acea perioadă, a fost ceva grozav. A fost o descoperire la fel de monumentală ca divizarea atomului sau poziția Soarelui. Niciodată în istoria omenirii nu se întâmplase ca oamenii să înțeleagă cât de fizilogice erau presupusele noastre asocieri mentale. Până atunci, nu înțeleseră maleabilitatea formei animale imuabile. Câinii lui Pavlov salivau, iar lumea a făcut temenele.

Skinner își punea întrebări. Stătea în camerele lui și făcuse niște cutii, care nu erau încă faimoase ori infame și care erau în continuare goale. În curte se aflau mereu veverițe. A urmărit veverițele și s-a întrebat dacă ar fi fost

Reșponsibil să condiționeze întreaga ființă, nu doar o simplă glandă. Cu alte cuvinte, poate o persoană să modeleze un comportament – pe care Skinner l-a denumit operant – care nu era un reflex? Condiționată sau nu, salivarea este, a fost și va fi mereu un reflex, o acțiune formată complet, care se petrece de una singură, pe lângă faptul că e declanșată de un clopoțel. Însă, când sari în aer, sau cânti *Howdy Doodie*, sau apeși pe o manetă în speranța că vei găsi mâncare, nu acționezi din reflex. Pur și simplu, te comporti. Operezi în mediul tău. Dacă o persoană poate să condiționeze un reflex, nu ar fi prea mult să încearcă să meargă mai departe și să condiționeze învârtitul roții sau alte forme de mișcare, despre care se presupune că sunt libere? E posibil să iei o mișcare cu totul aleatorie, cum ar fi întoarcerea capului spre dreapta, și s-o recompensezi constant, astfel încât persoana să se tot uite spre dreapta, operantul fiind imprimat? Și, dacă acest lucru era posibil, cât de departe putea merge? Skinner s-a întrebăt prin ce fel de cercuri vom învăța să sărim și cu câtă ușurință. Îmi imaginez că a tot gesticulat. S-a sprijinit de pervazul ferestrei și a simțit mirosul veverițelor, un miros întepător de noapte și fecale, blană și flori.

În luna iunie a aceluia an, Skinner a primit șobolanii de la un student care pleca. A pus animalele într-o cutie și a început. După mult, mult timp, chiar an, a descoperit că acești șobolani, ale căror creiere nu sunt mai mari decât un bob de mazăre fierb, învățau repede cum să împingă o manetă, dacă erau recompensați cu mâncare. În timp ce Pavlov s-a concentrat pe comportamentul animalului în raport cu un

Deschiderea cutiei lui Skinner

stimul precedent, clopoțelul, Skinner s-a concentrat pe comportamentul animalului în raport cu o consecință care avea loc după fapt – obținerea mâncării, acest lucru fiind o trimitere subtilă și nu chiar captivantă la munca lui Pavlov și o extensie sinceră a studiilor lui Thorndike, care demonstrase că pisicile închise în cuști, care erau recompensate pentru că păsiseră accidental pe o pedală, puteau învăța să facă asta voit. Skinner s-a dus însă mai departe decât ceilalți doi savanți. După ce a demonstrat că rozătoarele lui puteau păși, accidental, pe o manetă, eliberând un cocoloș de pâine, și apoi transformau accidentul în intenție, pe baza recompensei anterioare, s-a jucat cu eliminarea și schimbarea perioadei în care erau primite recompensele. Astfel, Skinner a descoperit legi universale ale comportamentului, ce pot fi copiate, fiind valabile și azi.

De exemplu, după ce a tot recompensat cu mâncare șobolanul care apăsa maneta, Skinner a încercat ceva denumit „program cu ratie fixă“. În acest scenariu, dacă animalul apăsa pe manetă de trei ori, nu primea recompensa. Imaginează-vă că sunteți un șobolan. Mai întâi, de fiecare dată când apăsați maneta primiți mâncare. Apoi, când mai apăsați o dată, nu primiți mâncare. Repetați mișcarea, și tot nimic. O repetați, și apare un cocoloș de pâine. Îl mâncăți și plecați. Apoi vă întoarceți pentru mai mult. De astă dată, nu apăsați o singură dată cu piciorul, ci de trei ori. Contingențele de întărire schimbă felul în care animalul reacționează.

Skinner s-a jucat și cu ceea ce a denumit „programe cu interval fix“ și „extincție“. În versiunea extincție a experimentului, Skinner a eliminat cu totul întăririle. A descoperit

Responză, dacă nu mai recompensa şobolanii cu mâncare, aceştia nu mai apăsau maneta nici când auzeau zgomotul coco-loaşelor de pâine ce coborau. Cu ajutorul unui reportofon cumulativ ataşat de cutie, Skinner putea planui cât dura să învețe un răspuns, când acesta era recompensat constant și cât dura să eliminate răspunsul, când acesta era brusc întrerupt. Abilitatea lui de a măsura aceste valori în circumstanțe diferite i-a oferit date cuantificabile despre cum învață organismele și cum putem prezice și controla rezultatul învățării. Odată cu reușita predictibilității și a controlului, a luat naștere o adevărată știință a comportamentului, cu grafice, planuri și matematică, iar Skinner a fost primul care a făcut acest lucru la un nivel foarte nuanțat și cu mai multe straturi.

Nu s-a oprit însă aici. A continuat să lucreze la ceea ce a denumit „programe variabile ale întăririi”, unde a făcut cele mai semnificative descoperiri. A încercat să recompenseze intermitent animalele cu mâncare, când acestea apăsau maneta. Astfel, în cea mai mare parte a timpului, animalele nu primeau nimic, însă, din când în când, după a patra sau a șasea apăsare, primeau o recompensă. Intuiția ne spune că recompensele aleatorii, cu pauze între ele, vor duce la pierderea speranței și disparația comportamentului. Nu s-a întâmplat însă așa. Skinner a descoperit că, prin recompensarea intermitentă a şobolanilor cu mâncare, aceştia continuau să apese maneta, ca niște dependenți, indiferent de rezultat. A experimentat ce se întâmpla când recompensele intermitente erau date la intervale regulate, cum ar fi la fiecare a patra apăsare, sau la intervale neregulate. A descoperit

Deschiderea cutiei lui Skinner

că lucrul cel mai greu de eliminat era comportamentul recompensat neregulat. Acolo s-a oprit. Era o descoperire la fel de mare ca salivarea câinilor. Dintr-o dată, Skinner a putut să evoce sistematic și să explice o mare parte din prostia omenească. De ce facem lucruri stupide, chiar dacă nu suntem recompensați constant, de ce prietena ta cea mai bună stă cu ochii pe telefon, cu saliva strălucindu-i la colțurile gurii, și aşteaptă un semn de viață de la iubitul ei rău, dar care mai are puseuri de bunătate. De ce oamenii normali își golesc portofelele în cazinouri și ajung să aibă probleme. De ce femeile iubesc prea mult, și bărbații fac tranzacții cu acțiuni. Totul se reducea la acest lucru, numit „întărire intermitentă”, pe care el îl putea demonstra, îi putea proba mecanismele și imprevizibilul compusiei. Compulsia este ceva imens. Ne-a dat târcoale și ne-a sugrumat încă de când prima persoană a păsit în Eden. E ceva important.

Skinner însă nu s-a oprit acolo. Dacă putea dresa şobolanii să apese pe manete, de ce să nu dreseze porumbei să joace, de pildă, ping-pong? Sau popice? S-a întrebat care sunt limitele până la care un om poate modela comportamentul altiei ființe. Skinner scria despre cum a încercat să dreseze o pasăre să ciugulească mâncare: „La început, hrăneam pasărea când își intorcea ușor capul în direcția mâncării, din orice parte a cuștii să ar fi aflat. Asta mărește frecvența comportamentului [...] Continuăm prin întărirea pozițiilor din ce în ce mai apropiate de loc, apoi prin întăriri numai când capul e mișcat ușor în față, iar, în final, numai când ciocul atinge locul. Astfel, putem construi operanți rari și complicați, care nu ar apărea niciodată în repertoriul organismului”.